

ABDULLA QAHHORNING “BEMOR” HIKOYASI PARALLEL KORPUSI

Bekmurzayeva Maftuna Baxtiyor qizi,
Kompyuter lingvistikasi fakulteti 1-kurs magistranti
baratovamaftuna09@gmail.com
ToshDO‘TAU

Anotatsiya. Mazkur maqolada korpus lingvistikasi, xususan, parallel korpuslar asosida badiiy matnlarni lingvistik tahlil qilish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Abdulla Qahhorning “Bemor” hikoyasi va uning ingliz tiliga tarjimasi asosida tuzilgan ikki tilli parallel korpus tahlili orqali tarjima jarayonidagi leksik, stilistik va grammatik muvofiqliklar tahlil qilinadi. Tadqiqotda SketchEngine korpus menejeri yordamida yaratilgan korpusdagi kalit so‘zlar, konkordanslar va N-gramm tahlil natijalari asosida tarjimaning lingvistik xususiyatlari, milliy leksik birliklarning o‘ziga xos tarjima strategiyalari yoritiladi. Qiyosiy tahlillar orqali o‘zbek va ingliz korpuslarining texnik va lingvistik imkoniyatlari o‘rganilgan, mavjud farqlar ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Abstract: This article explores the possibilities of linguistic analysis of literary texts based on corpus linguistics, particularly parallel corpora. The study focuses on a bilingual parallel corpus compiled from Abdulla Qahhor’s short story “Bemor” and its English translation. Through the analysis of lexical, stylistic, and grammatical consistencies in the translation process, the paper demonstrates how linguistic features are preserved or transformed. Using the SketchEngine tool, the research analyzes key words, concordances, and N-gram structures to reveal translation strategies, particularly in dealing with culturally specific lexical items. A comparative analysis identifies technical and linguistic differences between the Uzbek and English corpora, supported by empirical evidence.

Аннотация: В данной статье рассматриваются возможности лингвистического анализа художественных текстов на основе корпусной лингвистики, в частности параллельных корпусов. В качестве материала анализа используется двуязычный параллельный корпус, составленный на основе рассказа Абдуллы Каххара «Бемор» и его перевода на английский язык. В процессе исследования анализируются лексические, стилистические и грамматические соответствия между оригиналом и переводом. С помощью программы SketchEngine проводится анализ ключевых слов, конкордансов и N-грамм, что позволяет выявить особенности перевода и стратегии передачи национально-культурной лексики. В результате сравнительного анализа выявлены технические и лингвистические различия между узбекским и английским корпусами, подтверждённые научными данными.

Kalit soʻzlar: *korpus lingvistikasi, parallel korpus, tarjimashunoslik, badiiy matn, konkordans, N-gramm, SketchEngine, kalit soʻzlar tahlili, lingvistik moslik, oʻzbek-ingliz tarjimasi.*

Kirish

Korpus lingvistikasi – bu tabiiy tilni ilmiy asosda oʻrganish va tahlil qilish uchun katta hajmdagi matnlar majmuasidan, yaʼni korpuslardan foydalanishga asoslangan fan sohasidir. Bu yoʻnalish XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab rivojlana boshlagan boʻlib, hozirgi kunga kelib jahon boʻyicha lingvistika, sunʼiy intellekt, tarjima tizimlari, taʼlim va axborot texnologiyalarida keng qoʻllanilmoqda.

Korpus lingvistikasining paydo boʻlishi, eng avvalo, ingliz tilida yaratilgan dastlabki elektron matnlar bazalari bilan bogʻliq. Jumladan, 1964-yilda AQShda yaratilgan Brown Corpus bu sohadagi ilk yirik loyiha hisoblanadi. Keyinchalik, Buyuk Britaniyada yaratilgan British National Corpus (BNC) va AQShda tuzilgan Corpus of Contemporary American English (COCA) kabi korpuslar butun dunyo tilshunoslari uchun tayanch resurslarga aylandi.

Bugungi kunda korpus lingvistikasi dunyoning koʻplab yetakchi universitetlari va ilmiy markazlarida chuqur oʻrganilmoqda. Buyuk Britaniyada Lancaster va Oxford universitetlari, AQShda Brigham Young va Stanford universitetlari, Germaniyada Leipzig universiteti, Rossiyada esa Moskva Davlat universiteti kabi markazlar ushbu sohada yetakchilik qilmoqda.

Korpus lingvistikasi faqat nazariy soha emas – u til materiallarini avtomatik tahlil qilish, sunʼiy intellekt modellari yaratish, tarjima tizimlarini rivojlantirish, nutqni tanish texnologiyalarini ishlab chiqish va oʻquv materiallarini tuzishda amaliy vosita sifatida keng qoʻllaniladi. Masalan, EuroParl, OpenSubtitles, Universal Dependencies, Sketch Engine kabi xalqaro loyihalar orqali turli tillarning matnlari tizimli tarzda yigʻilib, avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilinmoqda.

Korpus lingvistikasi orqali tilga doir qarorlar empirik asosda, yaʼni real til qoʻllanilishi asosida qabul qilinadi. Bu esa uni anʼanaviy intuitiv yoki nazariy tahlil metodlaridan ustun qiladi. Bugungi kunda bu sohada Mark Davies, Tony McEnery, Geoffrey Leech, Douglas Biber kabi olimlar jahon ilm-fani taraqqiyotiga katta hissa qoʻshmoqda.

Asosiy qism

Korpus (lot. *Corpus* – tan, toʻplam) – tilshunoslikda tabiiy til materiallarining katta hajmdagi elektron toʻplamidir. Bu toʻplamlar ilmiy tadqiqotlar, sunʼiy intellekt tizimlari, mashina tarjimasi, nutqni aniqlash va boshqa koʻplab maqsadlar uchun ishlatiladi.

Korpus tabiiy tilning yozma yoki og‘zaki shakllarini o‘z ichiga olgan, maxsus tamoyillar asosida yig‘ilgan, raqamlashtirilgan, ko‘pincha morfologik, sintaktik, semantik jihatdan annotatsiyalangan, kompyuterda qayta ishlash uchun qulay formatda tuzilgan katta hajmdagi til materiallari to‘plami.

Korpuslar zamonaviy kompyuter lingvistikasi, sun‘iy intellekt, ma‘lumotlar tahlili, tilshunoslik va o‘qitish texnologiyalarida keng foydalaniladi.

Parallell korpus – bu ikki yoki undan ortiq tilda yozilgan bir xil mazmunga ega bo‘lgan matnlar to‘plami bo‘lib, har bir til versiyasi bir-biriga mos qilingan (ya‘ni, segmentlar yoki gaplar darajasida muvofiqlashtirilgan) holda saqlanadi. Oddiy qilib aytganda, parallell korpus – bir tilning matnlari va ularning tarjimalaridan iborat bazadir. Bu turdagi korpuslar mashina tarjimasi, kontrastiv tilshunoslik, tarjima tadqiqotlari, va ko‘p tilli til modellari yaratishda keng qo‘llaniladi.

Parallel korpuslar yohud tarjimalar korpusi (ingl. parallel / translation corpus) – bu asl tildagi matnlar va uning boshqa tildagi tarjimasi mavjud korpus. Qoidaga ko‘ra, bunday korpuslar faqat ikkita tilda tayyorlanadi, shu bois undagi o‘zaro mutanosib matnlar bitekst ham deyiladi. Bimatn (bitekst) – asliy til matni va uning boshqa til(lar)dagi tarjimasi mavjud matnlar. Parallel korpuslar – partekst – bimatn – bitekst[Abjalova, 2023:38].

Parallell korpusni yaratish bir qator muhim bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Bu jarayon texnik va lingvistik yondashuvlarni uyg‘unlashtirgan holda olib boriladi.

Parallell korpusni yaratish bir qator muhim bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Bu jarayon texnik va lingvistik yondashuvlarni uyg‘unlashtirgan holda olib boriladi.

Bunda dastlab matnlarni tanlash, tozalash, segmentlash, moslashtirish, anotatsiyalash, formatlash va saqlash ishlari bajariladi. Parallel korpus yaratishda ayrim qiyinchiliklarga duch kelishimiz mumkin. Bunda avvalo, yuqori sifatli tarjimalar topish va ularni tahlil qilishda yuzaga keladigan muammolarni aytishimiz mumkin. Ikkinchidan, ko'p tilli korpuslarni yaratish tildagi matnlarning o'zaro muvofiqlashgan(alignment) shaklini talab qiladi. Ammo, Parallel korpusning bir qator afzalliklari ham mavjud. Misol uchun, zamonaviy va keng qamrovli yondashuvlarni amalga oshiradi. Bu esa bir necha tillar yuzasidan keng qamrovli tahlillarni olib borish mumkin. U tilni o'rganish va tarjimani tahlil qilishda qo'llaniladi. Badiiy asar bo'yicha parallel matnlar korpusi, avvalo, ikki yoki bir necha tillar grammatikasidagi o'xshash va farqli jihatlarni tahlil qilish imkonini beradi. Parallel matnlar korpusi har ikki tildagi badiiy uslub xususiyatlarini qiyoslashda ahamiyatlidir[Akramdjanova, 2024:35].

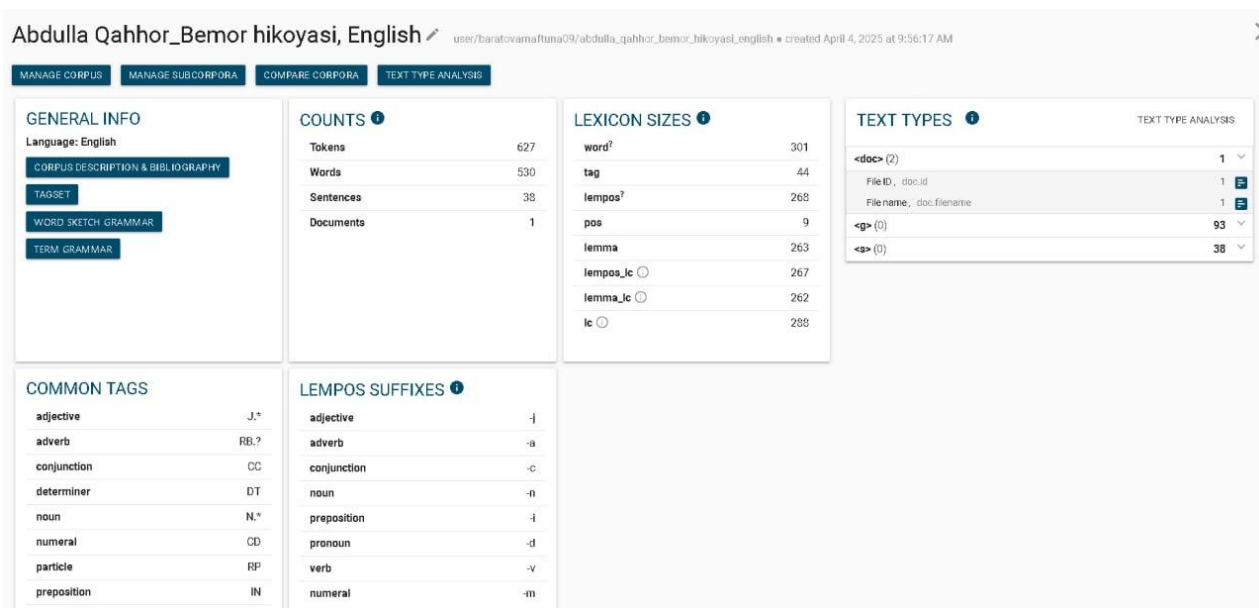
Quyida yaratilgan Abdulla Qahhorning “Bemor” hikoyasi va uning ingliz tiliga tarjima qilingan nusxasi asosidagi parallel korpus ham tilshunoslik, tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik uchun muhim ahamiyatga ega. Korpusni yaratishda “SketchEngine” dasturidan foydalanilgan. Korpus haqidagi statistik ma'lumotlarni quyidagi jadvallarda ko'rish mumkin.

1-jadval. O'zbek-ingliz hamda Ingliz-o'zbek parallel korpusi ma'lumotlari

		O'zbek-ingliz PK	Ingliz-O'zbek PK
1	Words	462	530
2	Tokens	640	627
3	Sentences	37	38
4	Documents	1	1

Abdulla Qahhor_Bemor hikoyasi, Uzbek user/baratnavamafuna09/abdulla_qahhor_bemor_hikoyasi_uzbek • created April 4, 2025 at 9:56:17 AM			
MANAGE CORPUS MANAGE SUBCORPORA COMPARE CORPORA TEXT TYPE ANALYSIS			
GENERAL INFO Language: Uzbek CORPUS DESCRIPTION & BIBLIOGRAPHY NOT TAGGED FOR PARTS OF SPEECH CORPUS WITHOUT WORD SKETCHES CORPUS WITHOUT TERMS		COUNTS Tokens 640 Words 462 Sentences 37 Documents 1	
		LEXICON SIZES word ² 358 lc 346	
		TEXT TYPES TEXT TYPE ANALYSIS <doc> (2) 1 File ID, doc.id 1 File name, doc.filename 1 <p> (1) 243 <s> (1) 37	

1-rasm. Parallel korpusda o'zbek tilidagi asar ma'lumotlari

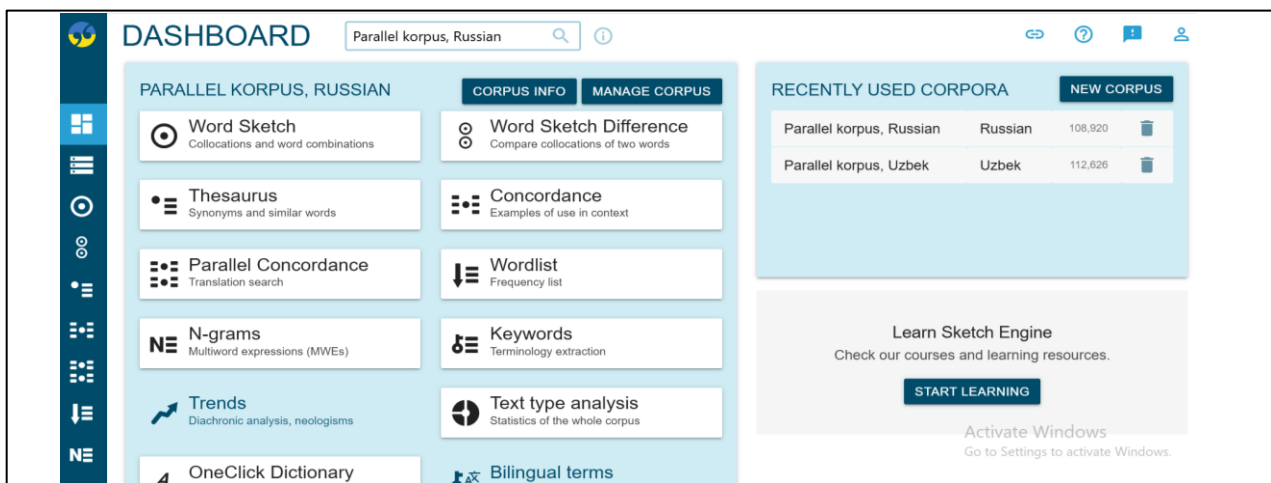

2-rasm. Parallel korpusda ingliz tilidagi asar ma'lumotlari

Ushbu jadvalda bir asarning ikki tildagi nusxalaridagi farqlarni yaqqol ko'rish mumkin. Jumladan, parallel korpusda asar ingliz tiliga tarjima qilinganda o'zbek tilidagi nusxasida mavjud so'zlarning 60 tadan ziyodroqqa ko'payganligini ko'rish mumkin. Yoki tarjima nusxada tokenlarning qariyb 13 taga qisqargani ko'zga tashlanadi. Shuningdek tarjima matnda gaplar soni ham 1taga ko'p.

Ta'kidlash joizki, bugungi kunda mashina tarjimasida so'zma-so'z tarjima usulidan voz kechilgan bo'lib, ushbu usul hatto an'anaviy tarjima jarayonida ham o'zini oqlamagan. Hatto asl matndagi katta bir xatboshi bir necha gap bilan tarjima matnda o'z mazmunini topgan. Shu bois parallel korpuslarda ham tarjimalar jarayonida jumlama-jumla moslashish bo'lmasligi mumkin [Abjalova, 2023:38].

Parallel korpus tuzishdan avval asarning ikki tildagi ayni nusxalarining elektron formatlari topib olindi. Keyin dasturga muvaffaqiyatli yuklanib, ikki tilli parallel korpus ishga tushdi (1-rasm).

3-rasm. Parallel korpus interfeysi

Parallel korpusdagi asar tahliliga kirishishdan oldin kalit soʻzlarni topib olish lozim boʻladi. Quyidagi jadvalda ikki tildagi korpusdan topilgan dastlabki 10 ta kalit soʻzlarni koʻrish mumkin (2-jadval).

2-jadval. Parallel korpusdagi kalit soʻzlarning qiyosiy tahlili.

Oʻzbek tili PK			Ingliz tili PK		
Kalit soʻzlar	Takrori	Foiz	Kalit soʻzlar	Takrori	Foiz
Sotiboldi	6	0.94	Sotiboldi	9	1.4
doktorxona	3	0.47	Abduganiboy	2	0.32
sotiboldining	3	0.47	chilyosin	2	0.32
chilyosin	2	0.31	devonai	1	0.16
saxarlari	2	0.31	baqavli	1	0.16
beygin	2	0.31	shaydullo	1	0.16
oʻladigan	1	0.16	banomi	1	0.16
qabzali	1	0.16	bakhshi	1	0.16
pashshalardan	1	0.16	handkerchief	2	0.32
yiroqdan	1	0.16	cabbage	1	0.16

Ushbu jadvalni taqqoslaganda oʻzbek-ingliz va ingliz-oʻzbek parallel korpusidagi kalit soʻzlar tarjimada oʻzgarganini koʻrish mumkin. Masalan, birgina “Sotiboldi” ismini oladigan boʻlsak oʻzbek tilida 6 marta ingliz tilida 9 marta qoʻllanganligini koʻrishimiz mumkin. Buning sababi esa oʻzbek tilida “Sotiboldi” va “Sotiboldining” soʻzlari alohida berilgan biri 6 marta biri 3 marta qoʻllangan.

Ingliz tilida esa “Sotiboldining” so‘zi tarjimada “s’” bilan qo‘llaniladi shuning uchun ham korpusda bir xil so‘z sifatida olingan. Bundan tashqari, asl tilda “Sotiboldi”, “*doktorxona*”, “Sotiboldining”, “*chilyosin*” kabi so‘zlar eng ko‘p qo‘llanilgan bo‘lsa, ingliz tiliga tarjimada “*Sotiboldi*”, “*abduganiboy*”, “*chilyosin*”, “*handkerchief*” kabi otlar ko‘p takrordan foydalanilgan. Ushbu qiyosiy tahlildan yana bir xulosaga kelish mumkin bo‘ladi. Asarning tarjima nusxasida urfodat, marosim va kishilarning lavozimlari o‘zbek tilidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri olib kirilgan. Tarjimon o‘zbek xalqi madaniyati va tarixiga oid ushbu so‘zlar ustida tarjimaga qo‘l urmagan balki o‘z holicha asarga kiritgan.

Parallel korpuslar tilshunoslikda, xususan, tarjimashunoslikda katta ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, badiiy matnlar tahliliga doir tadqiqotlarda *parallel konkordanslar* muhim manba vazifasini bajaradi. Konkordans – bu muayyan kalit so‘zning matndagi kontekstda qanday ishlatilganini ko‘rsatib beruvchi tizimli ro‘yxat bo‘lib, parallel korpusda bu ro‘yxatlar ikkala til variantida ham o‘zaro muvofiqlashtirilgan holda taqdim etiladi.

Bunday konkordanslar orqali ikkala til versiyasidagi segmentlarning (gaplar, iboralar) mosligi aniqlanadi, shuningdek, tarjimada yuzaga chiqqan leksik va stilistik o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, milliy koloritga ega bo‘lgan atamalar, toponimlar, shaxs ismlari va ularning tarjimada qanday ifodalangani, qanday strategiyalar asosida ko‘chirilgani o‘rganiladi.

Masalan, “*Sotiboldi*” so‘zini parallel korpusda qidirish orqali quyidagi tahlillar amalga oshirildi:

1. *Segmentlararo muvofiqlik*: Avvalo, ikkala til matnlari segmentlar darajasida to‘g‘ri moslashtirilgani ko‘zga tashlandi. Bu esa korpusga asoslangan tahlilning aniqligini ta’minlaydi.

2. *Kontrastiv leksik tahlil*: “*Sotiboldi*” so‘zining tarjimada qanday ishlatilgani, uning to‘g‘ridan-to‘g‘ri transliteratsiya qilingani yoki kontekstga mos tarzda stilistik moslashuvga uchragani o‘rganildi.

3. *Semantik tahlil*: Bu ism atrofida ishlatilgan fe‘llar va boshqa bog‘lovchi birliklar ikkala tilda qanday semantik tusga ega bo‘lishi aniqlashtirildi.

Ushbu tahlillar shuni ko‘rsatadiki, parallel korpuslar faqat tarjima moslamalarini o‘rganish bilan cheklanmay, balki matn mazmuni va strukturasini ko‘p darajali lingvistik yondashuvlar asosida tahlil qilish imkonini beradi. Ayniqsa, badiiy uslubda yozilgan asarlar ustida ishlayotganda, matnning emotsional, madaniy va konnotativ qatlamlarini aniqlashda parallel korpuslar benazir vosita hisoblanadi. Shu jihatdan olib qaralganda, parallel konkordanslar orqali badiiy tarjima usullarini tadqiq qilish, tarjimonning lingvistik tanlovi, madaniy o‘zlashtirish mexanizmlari,

va o'quvchiga yetkazilayotgan emotsional ta'sir darajasini ham aniqlashga imkon beradi.

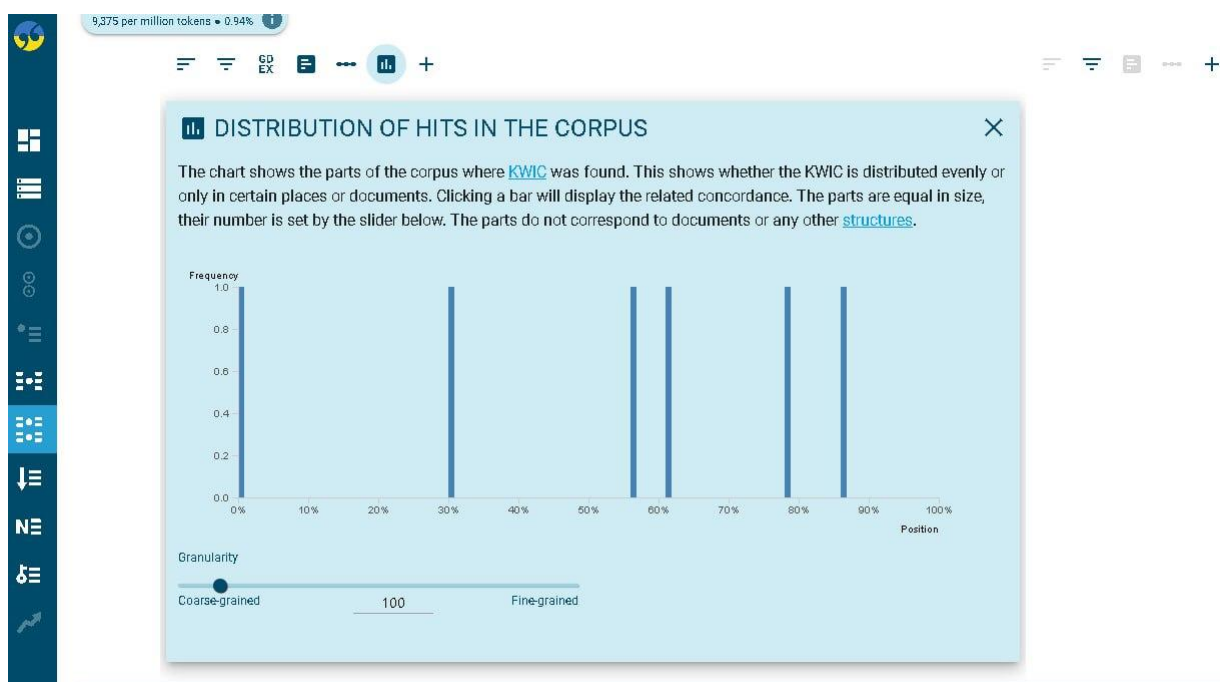
PARALLEL CONCORDANCE Parallel_korpus, Uzbek

simple *Sotiboldi* • 6
9,375 per million tokens • 0.94%

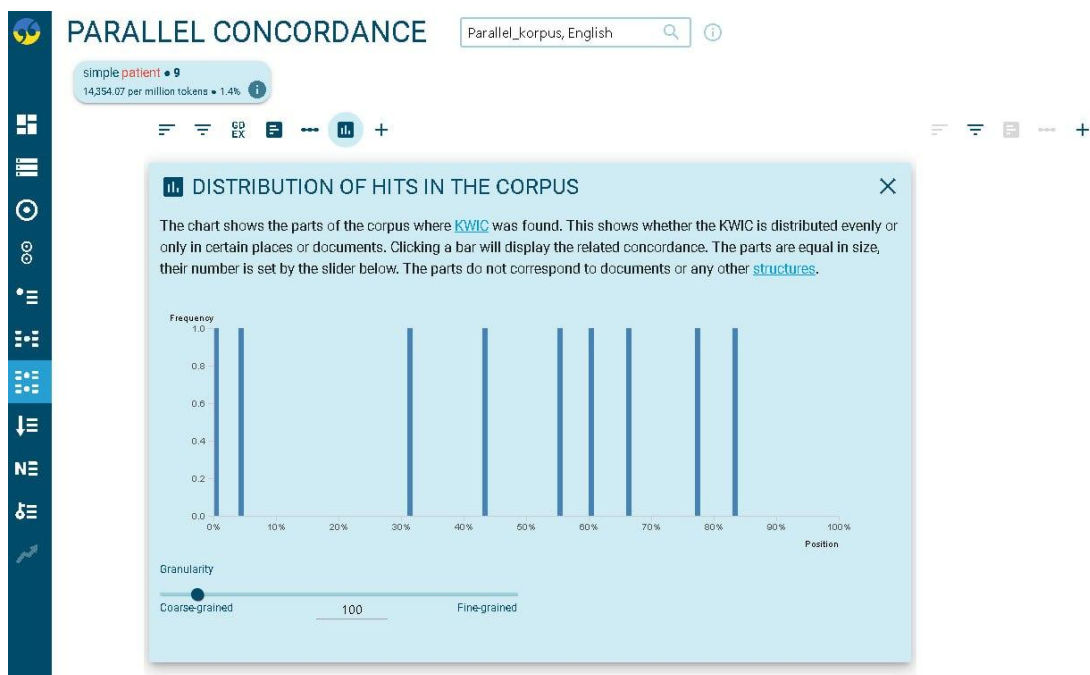
doc#0	doc#1
<s> <i>Sotiboldi</i> kasalni o'qitdi - bo'lmadi, tabibga ko'rsatdi. </s>	<s> Sotiboldi taught the patient - no, he showed it to the doctor. </s>
<s> <i>Sotiboldi</i> xo'jayining oldiga arzga bordi, ammo bu borishdan muddaosi nima ekanini aniq bilmas edi. </s>	<s> Sotiboldi went to his master to complain, but he did not know exactly what he meant by that. </s>
<s> <i>Sotiboldi</i> ketdi. </s>	<s> Sotiboldi is gone. </s>
<s> U har ingraganda <i>Sotiboldi</i> chakkasiga biron solingan kishiday talvasaga tushar edi. </s>	<s> Every time he groaned, Sotiboldi would panic like a man with a screw in his temple. </s>
<s> <i>Sotiboldi</i> to'kigan savatlarini ulgurji oladigan baqqoldan 20 tanga qarz ko'tardi. </s>	<s> Sotiboldi borrowed twenty coins from a grocer who could wholesale his woven baskets. </s>
<s> <i>Sotiboldi</i> qizchasini o'lik yonidan olib, boshqa yoqqa yotqizayotganda qizcha uyg'ondi va ko'zini ochmasdan odatdagicha duo qildi: Xudoyo ayamdi daydiga davo beygin. </s>	<s> As Sotiboldi picked up the girl from the dead body and laid her on the other side, the girl woke up and prayed as usual without opening her eyes: God bless you. 1936 </s>

4-rasm. Matnlar muvofiqlashgan parallel korpus.

Keyingi qiyosiy tahlil “*Sotiboldi*” shaxs nomining ikki korpusda ham asarda qo'llanilganlik darajasini diagrammada ifodalanishi bo'ldi(5-rasm).

5-rasm. O'zbek tilli parallel korpusda “*Sotiboldi*” shaxs nomining qo'llanilishi.

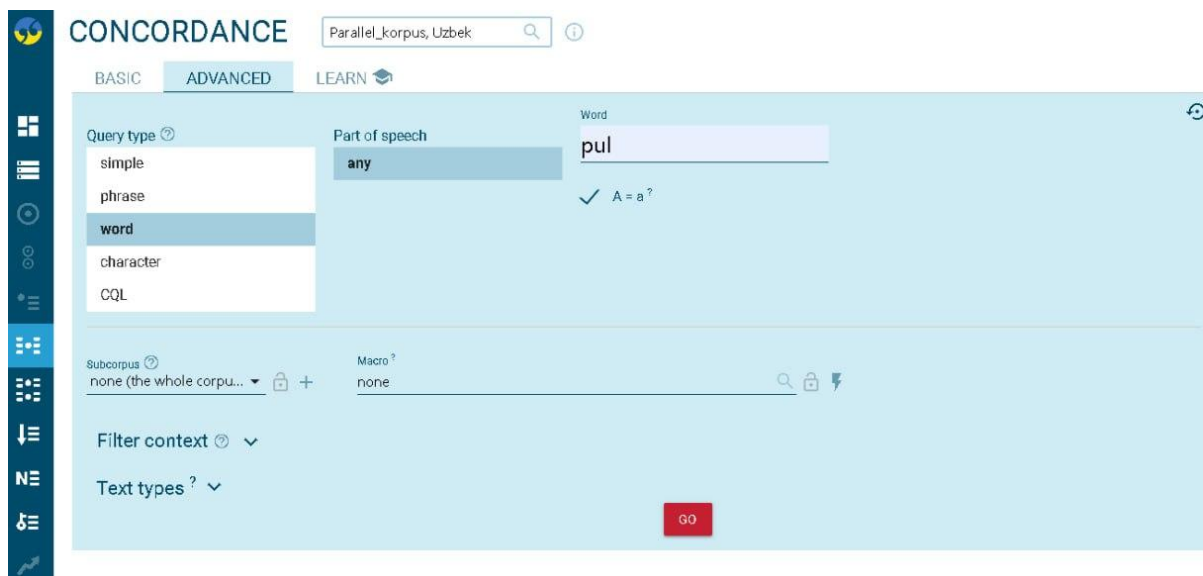

**6-rasm. Ingliz tilli parallel korpusda “Sotiboldi” shaxs nomining
qo‘llanilishi.**

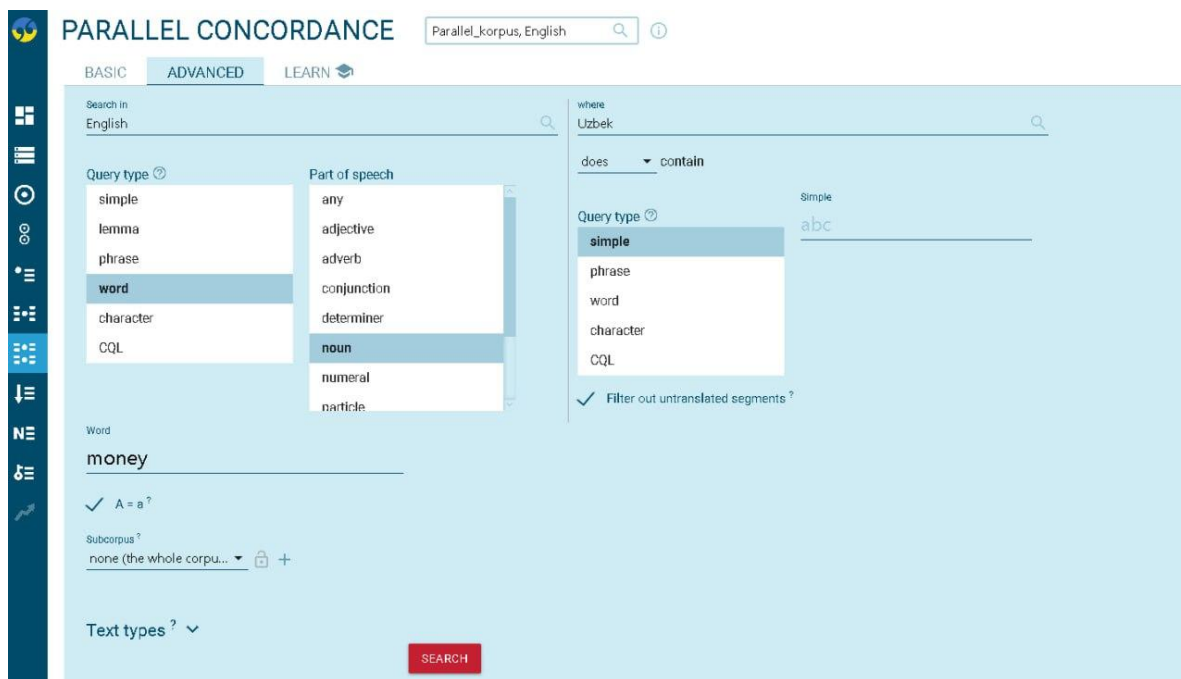
Parallel korpuslar ikki yoki undan ortiq tildagi matnlarni muvofiqlashtirilgan holatda saqlash orqali tilshunoslik tadqiqotlarida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, ularning ichki qidiruv tizimlari til birliklarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Keyingi bosqichdagi qiyosiy tahlil ingliz va o‘zbek tillaridagi parallel korpuslarning texnik va lingvistik salohiyatini qiyosiy o‘rganish orqali mavjud farqlar aniqlanadi. Dastlabki kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, har ikki til parallel korpuslarida yakka so‘zlar, frazalar, va turli birliklar bo‘yicha qidiruv imkoniyatlari mavjud. Ya’ni foydalanuvchi biror so‘zni yozish orqali korpusdagi barcha mos segmentlarni kontekst doirasida ko‘rish mumkin. Bu jihat umumiy konkordans tizimining mavjudligini anglatadi. Biroq, rus tilidagi parallel korpuslarning keyingi bosqichlarda taklif etayotgan imkoniyatlari ancha kengroq va zamonaviyroq texnologiyalarga asoslangani kuzatildi. Masalan, ingliz korpuslarida quyidagi lingvistik atributlar bo‘yicha izlanishlar olib borish mumkin: *so‘zning morfologik tavsifi* (*so‘z turkumi, jins, son, kelishik*); *sintaktik vazifasi* (*otli iboraning ergash gapdagi roli, fe’lning ko‘chirma yoki buyruq shakli va h.k.*); *matndagi pozitsiyasi* (*gap boshida yoki oxirida kelishi, kontekstga ta’siri*). Bu holat tahlilning chuqurligini oshiradi va ingliz tilida yozilgan yoki tarjima qilingan matnlarni formal tahlil modellari asosida o‘rganish imkonini yaratadi.

Aksincha, o‘zbek tilidagi parallel korpuslarda bu kabi morfologik yoki sintaktik belgilash (ya’ni, avtomatik annotatsiya) tizimlari hali joriy etilmagan. O‘zbek korpusida faqat matn kontekstida so‘zlarni qidirish va ularning tarjima variantlarini ko‘rish mumkin, biroq ularning grammatik rolini aniqlash, so‘z

turkumiga ko'ra filtrlash yoki morfologik shakllarini solishtirish imkoniyati mavjud emas. Bu esa, o'zbek tili uchun yaratilayotgan korpuslarning texnologik va lingvistik darajasini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Xususan, avtomatik tahlil vositalarini joriy etish, so'z turlarini belgilash tizimlarini ishlab chiqish va sintaktik analizatorlarni integratsiya qilish o'zbek tilshunosligi uchun dolzarb yo'nalish hisoblanadi.

7-rasm. Parallel konkordans qidiruv imkoniyatlari. (O'zbek tili parallel korpusida)

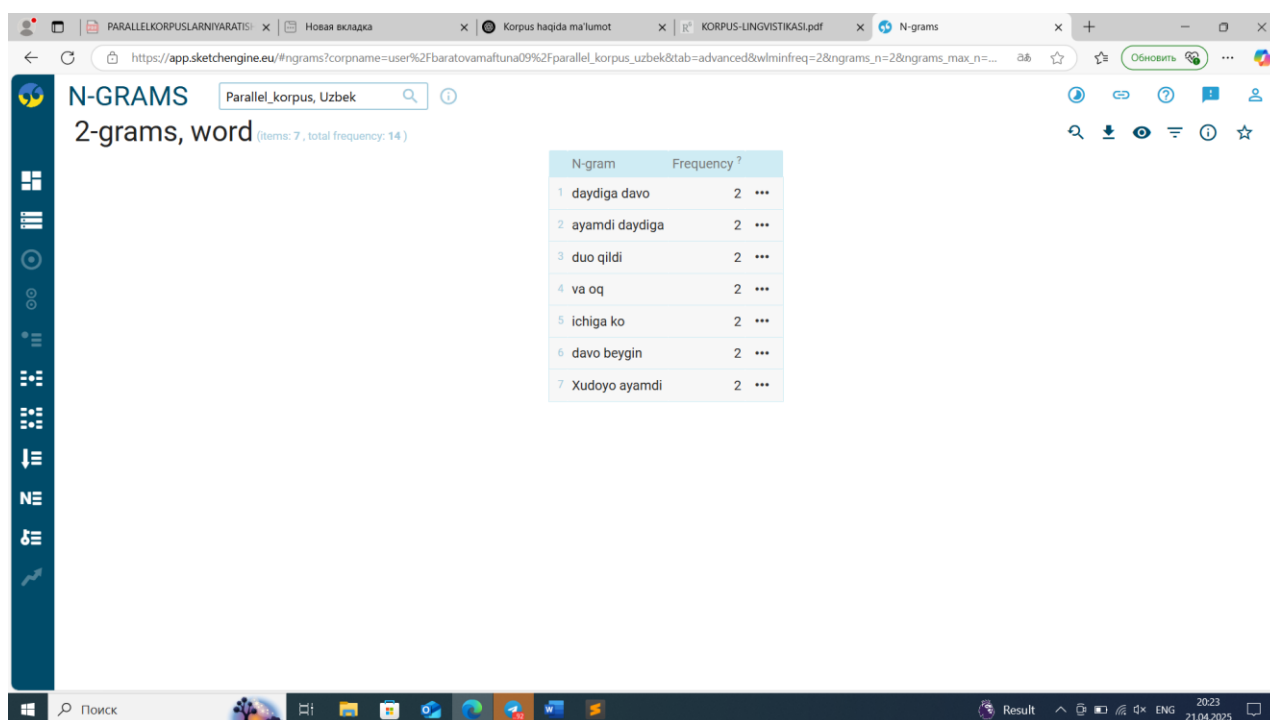

8-rasm. Parallel konkordans qidiruv imkoniyatlari. (Ingliz tili parallel korpusida)

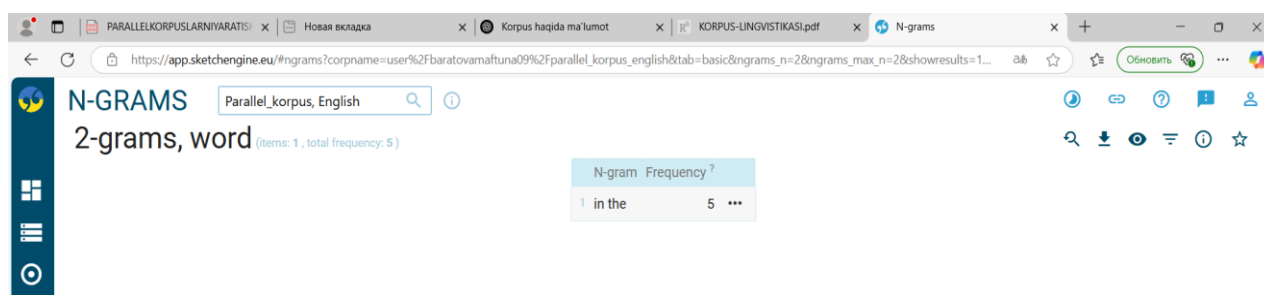
Qiyosiy tahlillar shuni anglatadiki, parallel korpuslardan samarali foydalanish, faqatgina matn segmentlarini muvofiqlashtirish bilan cheklanmay, balki ularni morfologik va sintaktik jihatdan chuqur qayta ishlash imkoniyatiga ham bevosita bog'liqdir.

Navbatdagi tahlil bosqichlari parallel korpuslarning yana bir muhim funksional imkoniyatini namoyon bo'ldi. N-gramm tahlili orqali matnda ishlatilgan turli leksik birliklarning qanday ketma-ketlikda va qanday kontekstda qo'llanilgani aniqlandi. Bu usul orqali matn ichidagi so'zlar o'rtasidagi bog'liqliklar, ularning birgalikda ishlatilish tendensiyalari va ustuvorlik darajalari aniqlab boriladi. Shu orqali badiiy matnning lingvistik xususiyatlari, ya'ni muallif uslubi, matnning leksik boyligi, frazeologik birliklarning ishlatilishi va stilistik t uslari yanada ravshanlashadi. Shuningdek, bu tahlil natijalari orqali tarjimaning sifatini baholash, ikki til o'rtasidagi ifoda vositalarining qanday moslashtirilgani haqida xulosa chiqarish mumkin bo'ladi.

Masalan, “Bemor” asarining asl tilida 2-grammlardan foydalanib ko'rdik. Bunda eng ko'p qo'llanilgan so'z juftliklari, asosan, “*daydiga davo*”, “*ayami daydiga*”, “*duo qildi*”, “*davo beygin*” kabilar bo'lsa, ingliz tilidagi tarjima nusxasida faqatgina “*in the*” birikmasi 5 marotaba qo'llanilgan.

9-rasm. O'zbek parallel korpusida N-gramlar asosida qidiruv.

10-rasm. Ingliz parallel korpusida N-gramlar asosida qidiruv.

3-jadval. 2-gramm asosida qiyosiy tahlil.

	O'zbek tili PK	Ingliz tili PK
2-gramm natijasi	7 ta	1ta
Takrori	2 marta	5 marta

Xulosa

Olib borilgan tadqiqot asosida parallel korpuslar, ayniqsa badiiy matnlar asosida yaratilgan hollarda, tilshunoslik va tarjimashunoslik sohalarida keng tahlil imkoniyatini taqdim etishi aniqlandi. Abdulla Qahhorning “Bemor” hikoyasi va uning ingliz tilidagi tarjimasi asosida tuzilgan parallel korpus yordamida amalga oshirilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, bunday korpuslar nafaqat matnlar orasidagi grammatik va leksik muvofiqliklarni aniqlash, balki tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik o'zgarishlar, stilistik yondashuvlar va madaniy unsurlarni ham chuqur o'rganish imkonini beradi.

Korpus asosida olib borilgan konkordans tahlili orqali matn segmentlarining tarjima variantlari bilan mosligi tekshirildi. Kalit so'zlar asosidagi qiyosiy izlanishlar tarjimada muhim rol o'ynagan leksik birliklar soni va ularning kontekstda qo'llanish xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Shuningdek, N-gramm tahlili orqali asardagi so'zlar orasidagi sintaktik va semantik bog'lanishlar, frazeologik birliklar va ularning tarjimadagi ifodasi haqida muhim lingvistik xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot davomida SketchEngine korpus menejeri asosida tuzilgan korpus texnik imkoniyatlari bo'yicha ham tahlil qilindi. Aniqlanishicha, ingliz tilidagi parallel korpuslarda morfologik va sintaktik annotatsiyalar, kalit atributlar bo'yicha filtrlangan qidiruvlar keng joriy etilgan bo'lsa, o'zbek tilidagi parallel korpuslar hali bu darajadagi chuqur strukturaviy belgilash imkoniyatlariga ega emas. Bu esa o'zbek korpus texnologiyalarini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot shuni isbotladiki, parallel korpuslar tarjima sifati, tarjima strategiyasi, madaniy unsurlarni yetkazish darajasi va muallif uslubini tahlil qilishda samarali

vosita hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy tarjima misolida bu korpuslar nafaqat tilshunoslik, balki adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik uchun ham muhim empirik manba bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida bunday korpuslar sonini ko‘paytirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan boyitish va o‘zbek tiliga moslangan avtomatik tahlil vositalarini yaratish ushbu sohadagi ilmiy izlanishlarning sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Abjalova. Parallel korpuslarni yaratish asoslari / Kompyuter lingvistikasining zamonaviy texnologiyalari-CTCL.2023. –Tashkent, 2023. 35-42-b.
2. Sh.Hamroyeva. Til korpuslarining morfologik tahlilida so‘zshakllarga belgi (разметка) qo‘yish masalalariga doir (ayrim so‘z turkumlari misolida)/ Til, ta’lim, tarjima. – Toshkent-2020. 36-40-b
3. M.Akramdjanova. Parallel matnlar korpusini yaratishning amaliy va nazariy ahamiyati / Ilm-fan va innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi(in-academy.uz/index.php/si) –Tashkent, 2023.
4. Abjalova M. Korpus lingvistikasi. [Matn]: uslubiy qo‘llanma / M.A. Abjalova. –Toshkent: Nodirabegim, 2022. – 110 b.
5. Mengliyev B, Hamroyeva Sh. (2020). Korpus lingvistikasi: Korpus tuzish va undan foydalanish. Tashkent